

Malax kyrka i vinterskrud i december 2022. Foto: Ahmed Hashim Abed

KYRKORNA VAR LÅNGT IN PÅ 1800-TALET

helt ouppvärmade. Några uppvärmningsanordningar fanns inte. Vintertid måste kylan i kyrkan under gudstjänsterna förr i tiden varit besvärande för kyrkobesökarna. Prästernas predikningar var timplånga. Julottan började vanligtvis klockan sex på juldagsmorgonen och slutade först fyra timmar senare.

De många lysande talg- eller stearinljusen i kyrkans ljuskronor värmden inte mycket och inte heller ljusen som besökarna placerade på ryggstödet framför sina bänkar för att kunna se i psalmboken. Men man satt tätt ihop i kyrkbänkarna och de tjocka vadmalskläderna gjorde att man stod ut med stillasittandet i kyrkbänkarna.

För att ändå få lite värme i kroppen i den kalla kyrkan brukade kvinnorna använda en **kjolvärmare** i vilken placerats ett tänd och värmande talg- eller stearinljus. Kjolvärmaren kunde också fyllas med glödande kol från stugans öppna spis innan man tog med den i släden till kyrkan. I kyrkan placerade kvinnorna kjolvärmarna på golvet framför kyrkbänken och täckte den med sina långa och vida kjolar.

Kjolvärmare ser ut som en lykta och kunde även användas som ljuskälla, fastän det inte är mycket ljus som kommer ut genom de många små öppningarna i lyktan. Andra benämningar har därför varit **kyrklykta** eller **spiklykta**. Hålen i värmaren eller lyktan är oftast utförda i ett vackert geometriskt mönster.

De cylinderformiga kjolvärmarna, eller kyrklyktorna, är vanligtvis tillverkade av tunn obehandlad järnplåt eller av bleckplåt.

Kjolvärmare i Disagården i Uppsala.
Foto: Håkan Genberg

På sidan är de försedda med en öppningsbar lucka för insättning av ett talg- eller stearinljus på botten. På den spetsiga toppen finns en ring att hålla i eller för lyktans upphängning. Höjden är vanligen omkring 30–35 cm och diametern 10–15 cm.

Kjolvärmarna har varit vanligt förekommande i Norge (*skjørtvarmere*), i Sverige (*kjolvärmare*, *kyrklykta*) och i Finland (*kjolvärmare*, fi. *ha-meen lämmitin*).

Först i slutet på 1800-talet började enkla vedeldade kaminer installeras i kyrkorna. I Malax kyrka byggd 1829 var det först år 1902 som kyrkan började värmas med

hjälp av värmerör från två nya kaminer och på 1920-talet installeras ånguppvärmning.

När kyrkorna började värmas upp vintertid avtog behovet av att ta med sig kjolvärmare till kyrkan och användning av värmare avtog. De användes i fortsättningen enbart som lyktor inomhus och utomhus.

Håkan Genberg

Kjolvärmare från Malax, fotograferad av Siri Hagback i Viktor Liljekvists hemgård. Bilden bearbetad av Håkan Genberg.

Januari 2023 Månadsbild BRINKENS MUSEUM

Kjolvärmare

Blecklyktan (*Pläkkilyhty*) är en produkt som började tillverkas i Lillkyro (*Vähäkylä*) i mitten på 1990-talet med de gamla österbottniska kjolvärmarna som förebild. Formgivaren **Mikael Nygård** ansvarade främst för designen av den nya koniska lyktan i tekniskt samarbete med bleckslagaren **Asko Gråholm** i Lillkyro. Det är Gråholms bleckslagarverkstad som tillverkar blecklyktorna. – Foto: Hantverkets hus Loftet i Vasa. Se även Fyrry - Bleckslagarmuseet » Museer i Österbotten (museportal-osterbotten.fi)

Sidans layout: Göran Strömfors